

Book Review

Åsa Broberg, Viveca Lindberg &
Gun-Britt Wärvik (red.)
*Kunskapstraditioner och yrkes-
kunnande: Kvinnors yrkesutbildning
i historisk belysning*

Stockholm: Makadam förlag
2022, 238 s.

Den här antologin handlar om de grundläggande yrkesutbildningar som historiskt varit dominerade av kvinnor, och de kunskapstraditioner som utvecklats i relation till dessa. Boken tar sin utgångspunkt i frågan varför kvinnors yrkesutbildning och dess kunskapstraditioner aldrig riktigt verkat kvalificera sig som riktig yrkesutbildning - varken historiskt eller inom forskningen. I internationell forskning och tidigare antologier har historien om svensk yrkesutbildning tenderat att bli berättelsen om en centraliserad yrkesutbildning, präglad av storindustri och manligt dominerade näringsgrenar inom en framgångsrik exportriktad process- och produktindustri. LO, SAF och Sveriges Industrier blir ofta de tunga utbildningspolitiska aktörerna.

För den som intresserar sig för vad den andra halvan av befolkningen sysslade med yrkesmässigt under 1800 och 1900-talet saknas det inte studier om kvinnorna på läroverken och på de enskilda professionsutbildningarna som dominerats av kvinnor (som exempelvis sjuksköterska eller folk/grundskolelärare). När det kommer till de *grundläggande* yrkesutbildningarna är den tidigare forskningen dock betydligt tunnare och fragmentarisk. Detta trots att denna ut-

bildningsform jämförelsevis haft betydligt fler deltagare sedan tidigt 1900-tal. Precis som författarna till antologin påpekar var denna utbildningsväg heller aldrig formellt stängd för kvinnorna när de avklarat folkskolan, till skillnad från läroverken som öppnade upp för kvinnor först 1927 (s. 10). Den här antologin är därför en välgärning för den som vill få ett helhetsperspektiv på den strukturella utvecklingen av de kvinnodominerade lägre yrkesutbildningarna, samt vill förstå denna utveckling i en vidare utbildningspolitisk samhällskontext.

Bokens nio artiklar ger en bred bild över de vanligaste yrkesutbildningsvägarna för kvinnor inom framförallt de enskilda och kommunala yrkeskolorna, lanthushållsskolorna och hantverksskolorna (till exempel vävskolorna) från sent 1800-tal fram till nutid. Sex av artiklarna behandlar hushållsutbildning medan två artiklar berör utbildning inom det textila området som ateljésömnad och vävning. De två avslutande artiklarna är nutidshistoriska där den ena behandlar frisörutbildningen och den andra vårdutbildningen från införandet av linjegymnasiet 1970 och framåt. Återkommande i artiklarna är ett verksamhetsteoretiskt perspektiv där verksamhet ses som ett svar på samhälleligt uppkomna behov och motiv. Teoretiskt finns också ett underliggande läroplanshistoriskt perspektiv som ställer frågor hur politisk styrning av utbildning hänger samman med vilken kunskap och vilka färdigheter som i olika tider tillskrivits värde och varför.

Ett svar till varför kvinnors yrkesutbildning inte riktigt räknats i tidigare

forskning spekulerar redaktörerna kanske ligger i själva namnet "hushålls-utbildning" (s. 13) och vår mer sentida uppdelning i en formellt lönearbetande arbetsmarknad och en informell "fritid". Namnet ger intrycket av att skolorna förberedde för eget hemarbete i en informell ekonomi, vilket också ofta var fallet, men en stor del av befolkningen runt förra sekelskiftet lönearbetar också i andras hem. Hushållsskolan var dessutom, trots namnet, länge en paraplyutbildning för yrken inom storkök och restaurang, barn-, äldre- och sjukvård, sömnad och textil. Viveca Lindberg och Kirsi Salomaas kapitel om den finlands-svenska hushållsutbildningen med start i sent 1800-tal påminner oss också om hur uppdelningen mellan informellt och formellt lönearbete i en mer råvarubaserad ekonomi inte alltid är lika strikt som idag, och hur ett välfungerande lantbrukshushåll var en nationalekonomisk fråga för de borgerliga "förbättringssällskap" som hade inflytande i den tidiga svenska och finska hushålls-utbildningen. Annelie Holmbergs kapitel om vävskolorna illustrerar även väl hur gränsdragningen mellan formellt och informellt arbete blir dimmig i hur textilframställning både kunde vara ett bidrag till ett lantbruks försörjning i termer av tillverkning för egen konsumtion, men ibland även för försäljning.

När det kommer till Kvinnors kunskapstraditioner och yrkeskunnande så slår det mig som läsare hur mot-sägelsefullt klass- och könskonstruktiv, men samtidigt emanciperande utbildningarna kan vara. Vad utbildningarna generellt har gemensamt är att de ofta är baserade på arbetsuppgifter med rötter i kvinnors traditionellt obetalda hemanarbete. Åsa Brobergs kapitel om hus-

hållsutbildningen som disciplinerande i termer av särhållande och moraliserande väver samman och syntetiserar väl det som tidigare skrivits på detta område. Men hon lyfter också hur utbildningen kunde innebära ett lågt men värdefullt utbildningskapital i en allt mer meritokratisk arbetsmarknad, ett kvalificerat språk och självständigheten av en inkomst. Kajsa Ohrlanders kapitel om "Hushållsfeminismen" kommer med nya perspektiv på hur utbildningen också kan ses som en kvinnoseparatistisk arena, mötesplats och en motoffentlighet.

Det blir också tydligt i de mer verksamhetsnära kapitlen. Fay Lundh Nilsson pekar på hur folkhögskolornas hushållskurser kunde vara en biljett för landsbygdens kvinnor ut ur hushållets ensamhet och öppna upp möjligheterna för utbildning. I de kapitel som bygger på intervjuer med lärare, elever, rektorer och författarnas egna erfarenheter är det inte alltid de reformer som beskrivits i styrdokument som väger tyngst i berättelserna, utan ofta gemenskapen, kvinnliga förebilder, hantverket, yrkesidentitet, möjligheten till olika karriärvägar och fortsatta studier som satt spår.

Det enda jag eventuellt saknar är ett ordentligt avslutande sammanfattande kapitel där författarna återkommer till ursprungsfrågan och fenomenet kvinnliga kunskapstraditioner. Trots att kapitlet täcker olika utbildningar och tidsperioder känns de som gjorda för att knytas samman kring frågan hur vi definierar och värderar olika typer av arbete. Antologin kan läsas av ekonomihistoriker intresserade av hushållsarbets roll i en samhällsekonomisk utveckling, eller genusvetare som ställer sig frågan varför svenska ungdomar i IEA:s

International Civic and Citizenship Education study återkommande uppger jämställdhet som ett av de viktigaste demokratiska värdena, men sedan ändå formerar sig i en av Europas mest köns-segregerade arbetsmarknader. Framför allt är den en guldgruva för oss intresserade av den kvinnliga arbetarklassens och lägre medelklassens utbildningsvägar under 1800- och 1900-talet och ett viktigt tillskott till en yrkesutbildningshistorisk forskning som i större utsträckning inkluderar kvinnors yrkesutbildning.

Carin Fröjd
Örebro universitet
carin.frojd@oru.se